

İMAM ŞÂFÎ'NİN NESİH ANLAYIŞINA YÖNELİK ELEŞTİRİLERİN USUL İLMİ AÇISINDAN ANALİZİ

METHODOLOGICAL ANALYZE OF ISLAMIC LAW ON THE CRITIQUES TO IMAM SHAFI'S NASKH UNDERSTANDING

FATMA ÇAKIR

YÜKSEK LİSANS ÖĞRENCİSİ
SAKARYA ÜNİVERSİTESİ
cakirfatima81@gmail.com

Öz:

İmam Şâfî, er-Risâle adlı günümüze ulaşan ilk fıkah usûlü eseriyle İslâm hukuku alanında bir otorite olarak kabul edilmektedir. Onun usûl-ü fıkah konularında ortaya koyduğu her bir teori, İslâmî ilimlerin birçok alanına etki etmiş, bu etkiler geçmişten günümüze pek çok araştırmacının dikkatini çekmiş ve araştırmalarının konusunu teşkil etmiştir. Yapılan çalışmalar sonucunda İmam'ın görüşleri bazen övgüye mazhar olurken, bazen şiddetle eleştirilmiştir. Şâfî'nin "nesih teorisi" de klasik ve modern dönemde en fazla tenkide uğramış nazariyelerinden biridir. Bu teorinin özü olan "her bir hüküm ancak kendi dengi bir delille nesh edilir" sözüne göre Kur'an ancak kendi dengi olan Kur'an ile Sünnet de ancak Sünnet ile nesh edilebilir. Münekkidlerince ortaya atılan her iki delilin de birbirini nesh edebileceğinin aklen câiz şer'ân vâki olduğu görüşünün dayandırıldığı delillerin hemen her birine Şâfî cihetinden mantıklı cevaplar verilebilirken, İmamın nazariyesini reddetmekle açığa çıkan ve günümüz Sünnet inkârcılarının en büyük kozu olan "Kur'an'a uymayan Sünnetler reddedilmelidir" sorunsalı ve daha pek çok problematik konu cevap beklemektedir. Araştırmamızda her iki tarafın da görüşleri üzerinde değerlendirmeler yapılarak İmam'ın nazariyesinin reddi ile açığa çıkan ve cevap bekleyen problemlere dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Fıkah Usûlü, Şâfî, İmam Şâfî, Nesih, Nesih Teorisi.

Abstract:

Imam Shafi (Al-Shafi) is accepted as an authority in the field of Islamic law with his first fiqh method work that has reached the present day called al-Risalah. Every theory he put forward in matters of fiqh, has influenced many fields of Islamic sciences, these effects have been investigated for centuries, sometimes praised, and sometimes criticized violently. Shafi's "Theory of Naskh" a done of the evillest in the classical period. According to the essence of this theory, "each provision is abrogated only by its own equivalent evidence"; The Qur'an can only be abolished with its equivalent Qur'an and Sunnah can only with Sunnah. To each of the proofs put forward by critics, based on the view that "both evidence can terminate each other, are plausible and present in the sharia law" are reasonable answers can be given by Shafi, the problem of the rejection of the laws of Imam, which is the biggest trump of hadith deniers, "Hadiths that do not comply with the Qur'an is rejected" and many other problematic issues are waiting for an answer. In our study, it was tried to draw attention to the problems that were revealed and rejected by the rejection Imam's theory by evaluating the opinions of both parties.

Keywords: Methodology of Islamic Law, Al-Shafi, Imam Shafi Naskh, Naskh Theory.

MAKALE TÜRÜ ARTICLE TYPE	GELİŞ TARİHİ RECEIVED	KABUL TARİHİ ACCEPTED	YAYIN TARİHİ PUBLISHED	ORCID NUMARASI ORCID NUMBER
Araştırma Makalesi/Research Article	16.06.2020	07.07.2020	31.12.2020	0000-0002-0167-423X
İNTİHAL/PLAGIARISM		DOI NUMARASI/DOI NUMBER		
Bu makale intihal tarama programıyla taranmıştır. This article has been scanned via a plagiarism software.		-		
ATIF/CITE AS				
Çakır, Fatma. "İmam Şâfî'nin Nesih Anlayışına Yönelik Eleştirilerin Usul İlmi Açısından Analizi / Methodological Analyze of Islamic Law on the Critiques to Imam Shafi's Naskh Understanding". <i>ilahiyat</i> 4 (Haziran/June 2020): 5-20.				

GİRİŞ

Hicri 150 – 204 yılları arasında yaşamış Ebû Abdillâh Muhammed b. İdris eş-Şâfiî kendi döneminde ve sonraki dönemlerde üzerine pek çok araştırma yapılan ve görüş beyan edilen İslâm âlimlerinden biridir. İmam Şâfiî kimilerine göre usul-ü fikhî ilk tedvin eden¹, kimilerine göre hadis usûlünün kurucusu², kimilerine göre ise Mu'tezile kelâmcılarına karşı, geleneği tesis eden, kendisiyle aynı düşüncede olanların görüşlerini sistematize eden³ ilk âlimdir. İslâmî ilimlerin en önemli üç dalının ilk tedvin edicisi, kurucusu, sistematize edicisi olarak kabul edilen Şâfiî'ye yapılan nispetler boyutunca külfetler de bulunmaktadır. Nitekim İmam Şâfiî bazılarında göre tesis ettiği paradigma ile İslâm hukukunda etkisi kırılmayan, özgür düşünüşün önünü kapatan ve asırlar boyu sorgulanmadan süre gelen sığ bir aklın öncüsüdür.⁴ Hâlbuki kimilerince İmam, bir metni okuyup, anlam üretip, istinbat amelîyesinin gerçekleşmesi için olabildiğince bilimsel, nesnel, ölçülebilir hale getirme, öznelikten uzak tutma hususunun sağlanması kriterlerini oluşturmada öncü bir âlimdir.⁵ Yine bazı kesimlerce İmam Şâfiî'nin eserleri polemik eserler⁶ olup, er-Risale'nin müellifi olması bile muallaktır.⁷ Hatta ve hatta İmam'ın er-Risale'sinin omurgası olan "beyan" teorisini İslâm Düşünce tarihinin çöplüğüne atarak kimi Yahudi âlimlerinden etkilenip de yazılı ve sözlü vahiy teorisini ürettiğini iddia edenler⁸ onun bazı görüşlerini şâzz olarak niteleyenler,⁹ Şâfiî'nin Aristoteles mantığından etkilendiğini söyleyenlerin yanında, onu aşığı iddia edenler¹⁰ bile bulunmaktadır. Şâfiî hakkında yerici iddialar ile yüceltici isnadlar bir kitap hacminde araştırma konusu olacak şekilde genişdir. Bu yergilerin ve övgülerin neler olduğunun yazılması bile bir makale çalışmasının hacmini aşacak boyuttadır.

Biz bu çalışmamızda İmam Şâfiî'nin er-Risâle'sinde ele aldığı ve bir hayli tartışılan "nesih" kavramı üzerinde durup, bu kavrama yüklediği anlamı, yapılan eleştirileri ele alarak meseleyi değerlendirmeye tâbi tutacağız. Çalışmamız üç bölümden oluşmakta olup ele alınan başlıklar şunlardır:

1. "Nesih" kavramı ve mahiyeti;
2. İmam Şâfiî'de nesih düşüncesi;
3. Şâfiî'nin nesih düşüncesine yöneltilen eleştiriler.

Her bir başlık, kendi içinde alt başlıklar içermekte olup, makalemize "nesih teorisi"nin İslâmî ilimlerde ne anlama geldiği ve ne şekilde algılandığı konusuyula başlamayı uygun görüyoruz.

¹ Ali İhsan Pala, "İmam Şâfiî'nin Yasak Yorumu", *Uluslar Arası İmam Şâfiî Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen (İstanbul: Pak Ajans Yayıncılık, 2012), 1/880.

² Muammer Bayraktutar, "İmam Şâfiî'nin Hadisleri Anlama ve Yorumlama Yöntemi", *Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kısacasında İmam Şâfiî*, ed. M. Mahfuz Söylemez (Ankara: Araştırma Yayınları, 2014), 1/135.

³ Ahmet Erkol, "İmam Şâfiî'nin Kelâm Karşıtlığı ve Nedenleri Üzerine", *Uluslararası İmam Şâfiî Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen (İstanbul: Pak Ajans Yayıncılık, 2012), 1/368.

⁴ Sahip Beroje, "İmam Şâfiî'nin Nesih Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirileri", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 9/1 (2007), 53.

⁵ Salih Kadir Kerim ez-Zenki, "İmam Şâfiî ve Anlam Üretmedeki Okuma Stratejisi", *Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kısacasında İmam Şâfiî*, ed. M. Mahfuz Söylemez (Ankara: Araştırma Yayınları, 2014), 1/64.

⁶ Mehmet Hayri Kırbasoğlu, "Şâfiî Arkeolojisinde Son Gelişmeler", *Uluslararası İmam Şâfiî Sempozyumu*, ed. Mehmet Bilen (İstanbul: Pak Ajans Yayıncılık, 2012), 1/59.

⁷ Kırbasoğlu, "Şâfiî Arkeolojisinde Son Gelişmeler", 1/62.

⁸ Kırbasoğlu, "Şâfiî Arkeolojisinde Son Gelişmeler", 1/63.

⁹ Kırbasoğlu, "Şâfiî Arkeolojisinde Son Gelişmeler", 1/58.

¹⁰ İbrahim Çapak, "İmam Şâfiî ve Mantık", *Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kısacasında İmam Şâfiî*, ed. M. Mahfuz Söylemez (Ankara: Araştırma Yayınları, 2014), 1/431.

1. “NESİH” KAVRAMI VE MAHİYETİ

1.1. “NESİH” KAVRAMI

“N-S-H” kökünden türeyen “nesh” kelimesi sözlükte bir şeyi ortadan kaldırmak, yok etmek manalarında kullanılır. “*Fakat Allah şeytanın katmaya çalıştığını iptal eder. Sonra Allah kendi ayetlerini (onun kalbine) sağlam olarak yerleştirir*”¹¹ ayetinde bu manalarda kullanılmıştır. “Nesh” in bir diğer anlamı da nakletmek, aktarmak, değiştirmek, elde olan mirasın bir gruptan diğerine aktarılması ve kitabın kopya edilmesidir.¹² “*Bu size gerçeği söylemekte olan kitabımızdır, biz bütün yaptıklarınızı kaydetmekte idik’ denilecek*”¹³ ayetinde bu manalarda kullanılmıştır. “Nesh” kelimesinin günümüzde duyulduğunda akla gelen ıstılâhî mefhumları İslâm Hukukunda kullanıla gelen üç manaya tekabül eder. Birincisi Kur’ân-ı Kerîm’in kendinden önceki semâvî dinlerin kitaplarının hükümlerini ilgâ etmesi, ikincisi, Kur’ân-ı Kerîm’in bazı ayet metinlerinin ilgâsı, üçüncüsü ise Kur’ân-ı Kerîm’in bir takım ayetlerindeki bazı sözcüklerin kendinden önceki ayette geçen hükmü kaldırması şeklindedir.¹⁴ Usûl-ü fıkhîta neshin olduğu durumda ilgâ edilen hüküm mensuh, ilgâ eden hüküm ise nâsihtir. Gerçek nesheden Allah olduğu için buradaki nâsih mecaz manasında kullanılmaktadır.¹⁵

“Nesih teorisi”nin kökeni sahabe dönemine dayandırılmakla birlikte, sahabe ve tâbiîn döneminde bu kelimeye yüklenen mananın sonraki dönemlerde kullanılanlardan farklı olduğu, âmmin tahsîsi, mutlakın takyidi, mücmel ve müphem beyânı gibi daha geniş bir anlam yelpazesine sahip olduğu görülmektedir.¹⁶

Selef âlimlerinden Dahhâk’a (öl. 106/723) göre “nesh” unutturmak demek iken, İbn Ebî Hâtîm’e (öl. 327/928) göre, Efendimiz’e (s.a.v.) indirilmemiş, terkedilmiş olan manasına gelmektedir. “Nesih teorisi” nin ilk dönemlerine bakıldığında bir kavram kargaşasının bulunduğu görülmektedir. Öyle ki “nesh” bazen “tahsîs” bazen “istisnâ” yerine kullanılmaktadır.¹⁷

Âlimler “nesih” kavramının genel kabul görmüş tanımını “şer’î bir hükmün yine şer’î bir hüküm tarafından kaldırılması” şeklinde yaparak tahsîs ve istisnâdan ayırmaya çalışsa da müfessirler cihetinde çözülmüş gibi görünen anlam karmaşası, fıkıh uleması cihetinde ihtilafli konumunu sürdürmektedir.¹⁸

1. 2. “Nesih” Kavramının Mahiyeti: Cumhur ulemânın neshin “şer’î bir hükmün daha sonra gelen şer’î bir delille kaldırılması” şeklindeki tanımında uzlaştığı bilinmekte olup, bize ulaşan eserler incelendiğinde “nesh” i usuldeki bu anlamında kullanmaya çalışan ilk âlimin İmam Şâfiî olduğu görülür.¹⁹ er-Risâle isimli elimize ulaşan ilk usul eserinde, bahsi geçen tanımlamayı yaparak neshi, âmmin tahsîsi, mutlakın takyidi, müphem-mücmelin beyânı ve istisnâ kavramlarından ayırır.²⁰ Klasik İslâm Literatürüne bakıldığında Ebû Müslim el-İsfahânî (ö. 322 - 393) dışında ulemânın, neshin aklen mümkün şer’ân vâkî olması hususunda hemfikir oldukları görülür. İsfahânî ise, nesh teorisinin Kur’ân’ın korunmuşluğuna hâlel getirdiğini savunduğu için tefsir tarihinde Kur’ân neshini inkâr eden âlim olarak tanınır. el-İsfahânî, mensuh ayetlerin nesh

¹¹ Kur’ân Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir, çev. Hayreddin Karaman vd. (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2014), el-Hac 22/52.

¹² Ali Galip Zengin, “Kur’ân’da ‘Nesh Problemine’ Eleştirel Bir Yaklaşım”, *İslâmî Araştırmalar Dergisi*, 14/1 (2001), 50.

¹³ el-Câsiye 45/29.

¹⁴ Ahmad Hasan, “Nesh Teorisi”, çev. Mehmet Paçacı, *İslâmî Araştırmalar*, 1/3 (Ocak 1987), 105.

¹⁵ Abdurrahman Çetin, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/579.

¹⁶ Ferhat Koca, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/582.

¹⁷ Zengin, “Kur’ân’da ‘Nesh Problemi’ ne Eleştirel Bir Yaklaşım”, 51.

¹⁸ Zengin, “Kur’ân’da ‘Nesh Problemi’ ne Eleştirel Bir Yaklaşım”, 52.

¹⁹ Koca, “Nesih”, 582.

²⁰ Mehmet Efendioğlu, “Nesih”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 581.

İMAM ŞÂFİİ'NİN NESİH ANLAYIŞINA YÖNELİK ELEŞTİRİLERİN USUL İLMİ AÇISINDAN ANALİZİ

edilmediğini, aslında nesh olduğu iddia edilen olayın nassın kapsamını daraltmak şeklindeki bir tahsisten ibaret olduğunu savunmaktadır.²¹

Âlimler neshin vukû bulma şekilleri üzerinde ihtilaf ederler. Bu vukû, Kitab'ın Kitab'ı neshi, Sünnet'in Sünnet'i neshi, Kitab'ın Sünnet'i neshi, Sünnet'in Kitab'ı neshi şeklinde dört ihtimalde ele alınabilir. Sünnet'in Kitab'ı neshi hususunda söz konusu Sünnet'in mütevâtir ya da ahâd olması ve bu ihtimallerin hangilerinde neshin vukû bulmasının cevazı hususları ise ulemâ arasındaki ihtilafların sebepleridir.²²

Kur'ân'da neshin bulunduğunu kabul edenler mensuh ayetleri, hükmü ve tilâveti mensuh olanlar, hükmü mensuh, metni bâkî olanlar, hükmü bâkî olup, metni mensuh olanlar şeklinde üçe ayırırlar.²³ Ayrıca neshin vâkî olabilmesi için, nâsihin de mensûhun da şer'î bir hüküm olması, nâsihin mensûhtan zaman itibarıyla sonra indirilmiş olması, iki nass arasında uzlaştırılmaz bir teâruzun bulunmuş olması gibi şartları öne sürerler.²⁴

2. İMAM ŞÂFİİ'DE NESİH DÜŞÜNCESİ

İmam Şâfiî'nin er-Risâle'sinde "nesh teorisini" sistematize edip, âmmin tahsîsi, mutlakın takyidi, müphem ve mücmelin beyânı ve istisnâdan ayırdığını yukarıda belirtmiştik. Şâfiî, eserinin "Nâsih ve Mensûh" bölümüne Nâsih'in ancak Allah-u Teâlâ olabileceğini belirterek başlamıştır. Daha sonra nazariyesini temellendirecek ayetleri zikrederek neshin vuku bulduğu hususunu, "Allah'ın Kitab'ında her şey açıklanmıştır. Bu Kitab'ında bir takım farzları vardır ki bunları sabitlemiştir. Bildirdiği bir takım farzları da vardır ki onları da kullarının yüklerini hafifletmek için bir nimet olarak nesh etmiştir"²⁵ diyerek ispatlamaya çalışmıştır.

2.1. KİTAB ANCAK KİTAB İLE NESİH EDİLİR

Şâfiî'ye göre Sünnet, hakkında nassın vârid olduğu durumlarda Kitab'a tabiidir ve onun mücmelini beyan edici yani açıklayıcıdır. Bu açıklama şekli de yine Peygamber'in (s.a.v.) kendisine vahyolunan bilgi iledir. Peygamber'in (s.a.v.) Kitab'a tabiiyeti farz olup onun kendiliğinden bunu değiştirmesinin mümkün olamayacağı, "*Kendilerine ayetlerimiz açıkça okunup anlatılınca bize geleceklerine inanmayanlar, 'Bundan başka bir Kur'ân getir veya bunu değiştir' dediler. Onlara şöyle de: 'Onu kendiliğimden değiştirmeye hak ve yetkim yoktur, ben ancak bana vahyedilene uyuyorum. Eğer Rabbime itaatsizlik edersem şüphesiz dehşetli bir günün azabından korkarım'*"²⁶ ayetiyle sabittir ve bu ayetten Kur'an'ı yalnızca Kur'an'ın nesh edebileceği sonucu çıkmaktadır. Kitab'ın Kitab'dan başka nesh edicisi, ondan başka neshine yetkili bir mercii yoktur. "*Biz bir âyetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak, mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin ki Allah her şeye kadîrdir*"²⁷ ayetinde de yine Allah-u Teâlâ Kitab'ın neshinin yine Kitab ile mümkün olabileceğini bildirmektedir.²⁸

İmam Şâfiî, Kur'ân'ın ancak Kur'ân ile nesh olunmasına şu örnekleri verir. "*Kadınlarınızdan çirkin fiilde bulunanlara karşı aranızdan dört şahit getirin. Eğer şahitlik ederlerse ölüm alıp onları götürünceye yahut Allah onlara bir yol açincaya kadar evlerde tutun. İçinizden bu çirkin fiili işleyen ikilinin canlarını yakın. Eğer tövbe eder, durumlarını düzeltirlerse artık onlara eziyet etmekten*

²¹ Öztürk, "Tefsir Tarihinde Özgünlüğün Adı: Ebû Müslim el-İsfahânî", 127.

²² Beroje, "İmam Şâfiî'nin Nesh Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirileri", 54.

²³ Hasan, "Nesh Teorisi", 105.

²⁴ Zengin, "Kur'ân'da 'Nesh Problemine' Eleştirel Bir Yaklaşım", 51.

²⁵ Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, *er-Risâle*, çev. Abdulkadir Şener - İbrahim Çalışkan (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2017), 1/54.

²⁶ Yûnus 10/15.

²⁷ el-Bakara 2/106.

²⁸ Şâfiî, *er-Risâle*, 1/65.

vazgeçin; çünkü Allah tövbeleri çok kabul eden, çok esirgeyendir”²⁹ zânîlerin durumu hakkında nazil olan bu ayetteki eziyet ve hapis cezası “Zînâ eden kadın ile zînâ eden erkeğin her birine yüz sopa vurur”³⁰ ayetiyle yüz değnek olan hadd cezasına dönüştürülerek nesh edilmiştir. Vasiyetin farz olduğunu bildiren ayetin miras ayetiyle nesh edilmesi yine bu cihetten bir nesh örneğidir. İmam Şâfiî’ye göre bazen Kitab’ın Kitab ile neshi anlaşılabilir, bunu anlamak için Sünnet’e müracaat etmek zorunda kalabiliriz. Buradan Sünnet’in Kur’ân’ı neshi gibi bir durum anlaşılmasın, burada Sünnet, ilgili ayetin beyânıdır.³¹ Eğer Sünnet’in Kur’ân’ı neshi gibi anlaşılacak olursa Sünnet’e yüklenen temel misyon olan beyan fonksiyonundan uzaklaşmış olur.³²

2.2. SÜNNET ANCAK SÜNNET İLE NESH EDİLİR

Şâfiî’ye göre Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Sünnet’i de ancak kendi dengi olan Sünnet ile nesh edilebilir. O bir hükmü Sünnet’i ile belirlemişse ve Allah o hüküm konusunda bir şey bildirmişse, Peygamber (s.a.v.) hükmünün değiştiğine dair yeni bir Sünnet ortaya koyar ki Sünnet’inin yeni bir Sünnet’i ile nesh edildiği insanlar tarafından anlaşılabilir. Şâfiî, yukarıda geçen ayetlerde nasıl Kur’ân’ın bir denginin olmadığını ve ancak Kur’ân ile nesh edilebileceğini ispatlamaya çalışmışsa, Sünnet’in de dengi olan Sünnet ile neshinin mümkün olabileceğini ispatlamaya çalışır. Ona göre Hz. Peygamber’in (s.a.v.) Allah’ın buyruklarına uyması farz ise buradan onun buyruklarının da Allah’ın buyruğu olduğu sonucu çıkar. Allah’ın peygamberine tanıdığı bu yetkinin başkalarına verilmemesinden ise Peygamber’in (s.a.v.) sözüne denk bir sözün olamayacağı, bu nedenle ancak Sünnet ile nesh edileceği sonucu çıkar. Buradan İmam Şâfiî’nin Kur’ân ile Nebî’nin (s.a.v.) Sünnet’ini denk kabul ettiği iddialarının da asılsız olduğu sonucuna varılabilir. Çünkü öyle olmuş olsaydı, yani Kur’ân ve Sünnet eş değer birer delil olsaydı birbirlerini nesh etmeleri gayet tâbiî olacaktı. Şâfiî’nin Hz. Peygamber’in (sav) Sünnet’ini vahiy ürünü kabul etmesine rağmen Kur’ân’ın Allah kelâmı, Sünnet’in ise Allah’ın buyruklarına tâbiî bir beşerin sözü olduğu gerçeğini ısrarla vurguladığı görülmektedir. Bunun yanında Hz. Peygamber’in (s.a.v.) sözünün ise diğer insanların hiçbirinin sözüyle denk olmadığını da altını çizmektedir. Böylece İmam Şâfiî’ye göre Kur’ân ancak kendi dengi olan Kur’ân ile Sünnet’de, ancak kendi dengi olan Sünnet ile nesh olur ve bu iki delil dışında nesih yetkisi hiçbir suretle başka bir kimseye verilmemektedir.

Şâfiî, eserinde kendisine yöneltilebilecek bazı sorulara da değinir ve neshedilmiş bir Sünnet’in rivayet edilmeme ihtimalinin olup olmayacağı gibi bir soruyu, “eğer böyle bir ihtimal olsaydı elimizdeki bütün Sünnetler’in bu ihtimal dâhilinde değerlendirilmesi gerekecekti. Çünkü bu şüphe bütün sünnetler için geçerli olacaktı ve bu durum, mevcut Sünnetler’in “neshedilmiş olabilir” düşüncesine binaen elden gitme tehlikesine sebebiyet verecekti. Ayrıca, bir hükmün nesh edildiği halde mensûhun rivayet edilip de nâsihin unutturulmuş olması ne kadar mantıklı olabilir ki?”³³ şeklinde yanıtlar.

2.3. SÜNNET KUR’ÂN İLE NESH EDİLEMEZ ÇÜNKÜ DENGİ DEĞİL

Sünnet’in Kur’ân ile nesh edilip edilmeyeceği konusunda Şâfiî, “eğer Sünnet Allah tarafından nesh edilecekse Hz. Peygamber (s.a.v.) yeni bir Sünneti ile bu hükmünün nesh edildiğini insanlara belgeler” der. Anlaşılan o ki Şâfiî, Kur’ân’ın Sünnet’i nesh etmesi hususunda hangisinin nâsih hangisinin mensûh olduğunun bilinmemesi nedeniyle bir karışıklığın meydana gelebileceğinden endişe duymaktadır ve bu kaygısını da hükmün nesh edildiğine dair yeni bir Sünnet’in olması ile

²⁹ en-Nisâ 5/15-16.

³⁰ Nûr 24/2.

³¹ Ali Bakka, “İmam Şâfiî’de Nesih Anlayışı”, *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/4 (1997), 122.

³² Sahip Beroje, “Gazzâlî’nin Nesh Meselesinde İmam Şâfiî’ye Muhalefeti”, *900. Vefat Yılında İmam Gazzâlî* (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 2012), 1/191.

³³ eş-Şâfiî, *er-Risâle*, 68.

İMAM ŞÂFİİ’NİN NESİH ANLAYIŞINA YÖNELİK ELEŞTİRİLERİN USUL İLMİ AÇISINDAN ANALİZİ

neshe uğrayan Sünnet’in kesinleşmesi gerektiği teorisiyle gidermeye çalışmaktadır.³⁴ Şâfiî’ye göre eğer böyle olmasaydı zâni hakkında gelen “*Zînâ eden kadın ile zînâ eden erkeğin her birine yüz sopa vurun*”³⁵ ayetine dayanarak recm cezasının nesh edildiği, yine “*...ayaklarınızı topuk kemiklerine kadar yıkayın*”³⁶ ayetine dayanarak da mest üstüne meshin nesh edildiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Hırsız kelimesinin anlamına binaen koruma altında olmayan ve değeri çeyrek dinardan az olan bir malın çalınması durumunda “*Hırsızlık eden erkek ve kadının yaptıklarına karşılık bir ceza, Allah’tan ibret olarak ellerini kesin*”³⁷ ayetine dayanarak elin kesilmesi hükmünün verilmesi gerekmektedir. İmam Şâfiî bu ve benzeri durumlara dayanarak Kur’ân’ın Sünnet’i nesh etmesinin ancak vârid olan yeni bir sünnetle açıklanarak mümkün olabileceğini, bunun da Sünnet’in Sünnet’i neshi şeklinde anlaşılması gerektiğini beyan etmektedir.³⁸

İmam, yukarıda da belirtildiği gibi Sünnet’i Kur’ân’ın açıklayıcısı olarak görür. Ona göre Kur’ân’da yan yana zikredilen “Kitab” ve “Hikmet” kavramlarındaki “Hikmet” Sünnet manasındadır ve bu da ayetlerde geçtiği üzere vahiy kaynaklıdır. Allah Peygamber’e “Hikmet”i de Kitab ile birlikte vermiştir. Hikmet, İmam’ın “beyan teorisi”ne göre Kur’ân’ın açıklayıcısıdır. Allah bazı ayetlerini Sünnet’i öne çıkarmak için mücmel olarak bırakmış, Nebî’sini de (s.a.v.) Sünnet ile bu mücmellerdeki muradını beyan etmek üzere memur kılmıştır.³⁹ Şâfiî’ye göre nesih bir beyandır ve nâsîh de mensûhun beyanıdır. Eğer Kur’ân Sünnet’i nesh eder dersek nâsîh olan Kur’ân’ın Sünnet’in beyanı olduğunu da kabul etmek zorunda kalırız ki bu durumu mantık kurallarına göre açıklamak akıl kârı değildir çünkü bu, Allah’ın Nebî’sinin Sünnet’ini beyanı anlamına gelmektedir⁴⁰

İmam Şâfiî, Sünnet’i vahyin kontrolünde olduğu ve onun da tıpkı Kur’ân ayetleri gibi Allah’ın buyruğu olduğunu söyleyerek, döneminde Kur’ân ayetlerine uymadığı gerekçesiyle hadisleri reddedenlerin doğrudan Allah’ın buyruklarını reddetme ithamı ile karşı karşıya kalmış olacağı teziyle günümüze kadar süregelen Sünnet inkârcılığı sorunsalına çözüm üretmeye çalışmıştır. Şâfiî’nin bu tezi her ne kadar büyük yankı uyandırıp muhaliflerinin fikirlerini bile etkilemiş olsa da anlaşılabilir zamanla form değiştirmiş, Sünnet = vahiy = Kur’ân şekline dönüşmüştür. İmam Şâfiî, Sünnet’in vahyin kontrolünde Hz. Peygamber’den (s.a.v.) sadır olan söz ve fiiller olduğunu beyan ederken Kitab ile yüzde yüz eş değer olarak kabul etmemesine rağmen hem kendi döneminde hem de günümüzde, Şâfiî’nin bu görüşü savunduğu üzerinde ısrarla durulmaktadır. Hatta İmam’ın mezhebine müntesip usul âlimlerinin onun nesih teorisini eleştirmelerinin kökeninde Kur’ân ile Sünnet’i tamamen aynı bağlamda değerlendirme düşünceleri yatmaktadır. İmam, Sünnet’in Allah kontrolünde olduğunu söyler bununla birlikte bir beşer sözü olduğunu da belirtir. Bu hususun hem geçmişte hem de günümüzde göz ardı edildiği kanaatini taşımaktayız.

Buraya kadar İmam Şâfiî’nin er-Risâle’indeki “nesih teorisi”ni açıklamaya çalıştık. İmam’ın nesih hakkındaki bu orijinal görüşleri kendi mezhebinin müntesiplerince de, diğer mezhep usulcülerince de kabul görmemiş, tenkid edilmiştir. Çalışmamamızın başlığında da ifade edildiği gibi İmam Şâfiî’nin nesih anlayışına yapılan eleştirileri analiz edebilmek için, tenkitlerin mahiyetini de analiz etmek gerekecektir.

³⁴ eş-Şâfiî, *er-Risâle*, 67.

³⁵ Nûr 24/2.

³⁶ el-Mâide 5/6.

³⁷ el-Mâide 5/38.

³⁸ eş-Şâfiî, *er-Risâle*, 69.

³⁹ Ahmet Keleş, “İmam Şâfiî’nin Fıkıh Usulünde Sünnet Vahiy İlişkisi”, *Eskiyeni* 37 (2018), 35.

⁴⁰ Beroje, “İmam Şâfiî’nin Nesih Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirileri”, 1/56.

3. ŞÂFİİ’NİN “NESİH” DÜŞÜNÇESİNE YÖNELTİLEN ELEŞTİRİLER

İmam Şâfiî’nin nesih hakkındaki özgün düşüncesi birçok usulcü tarafından ağır eleştirilere maruz kalmış, özellikle daha üstün olan Kur’ân’ı Kerim’in Sünnet’i nasıl nesh edemeyeceği hususu ciddi muhalefet görmüştür. Biz burada eleştiren âlim odaklı bir analiz değil de yapılan eleştirilere odaklanarak bir analiz yapmayı uygun görüyoruz.

3.1. KUR’ÂN’IN SÜNNET’İ NESHİ AKLEN CÂİZ ŞER’ÂN VÂKİDİR:

Usulcüler’in “nesih teorisi”nde Kur’ân’ın Kur’ân’ı, Sünnet’in Sünnet’i nesh ettiği hususunda ittifak ettiğini, Kur’ân’da neshin olmadığı konusunda muhalif olarak Ebû Müslim İsfahânî’nin bilindiğini belirtmiştik.

Usul âlimleri nesih konusunda Şâfiî’yi Kur’ân’ın Sünnet’i, Sünnet’in de Kur’ân’ı neshi hususunda tenkid ederler. Onlara göre Kitab’ın Sünnet’i neshi aklen câiz şer’ân vâkîdir. Çoğunluğunu mütekellim usulcülerin oluşturduğu bu gruba göre Kur’ân’ın Sünnet’i nesh etmesi aklen mümkündür. Kur’ân Allah kelâmıdır ve Şârî olan Allah’tır. Nasıl olur da mutlak Şârî’nin bir hükmü nesh etmesi muhal kabul edilebilir? İmam Gazzâlî (öl. 450/1058) der ki Kur’ân da Sünnet de Allah katındandır. Neshin gerekmesi için her ikisinin de aynı cinsten olması gibi bir şart olmadığına ve aklen de bu durum mümkün olduğuna göre Kur’ân’ın Sünnet’i nesh etmesine ne engel olabilir ki?⁴¹

Bu görüşte olanlar savunularını temellendirmek için Kur’ân’ın Sünnet’i nesh ettiğine dair kanıtlar sunarlar. Onlardan ilki Hudeybiye Antlaşmasında Kureyş tarafından Müslüman olanların geri iade edilmesi ile ilgili madde gereği bir grup yeni Müslüman erkeğin iade edilmesi, ancak kadın Müslümanların iade edilecekken “*Ey iman edenler! Mü’min kadınlar size göç ederek geldiklerinde –onların imanlarını Allah daha iyi bilmekle beraber- siz onları sınavın. Eğer Mü’min olduklarını anlarsanız, onları kâfirlere iade etmeyin*”⁴² ayet-i kerimesiyle engellenmesi hususudur.⁴³ Bu tür neshin vâkî olduğunu savunanlara göre iade edilecek Müslümanlar hakkındaki hüküm Hz. Peygamber’e (s.a.v.) aitti ve kadınların iadesini engelleyen ayet ile Hz. Peygamber’in (s.a.v.) koyduğu bu hüküm nesh edildi.

Yine Hendek Savaşı’nda korku nedeniyle geciktirilip akşam vaktinde topluca kazâ edilen namaz ibadeti “*Bir şeyden korkarsanız yaya veya binek üzerinde kılabilirsiniz. Korkunuz geçince Allah’ı daha önce bilmediğinizi size öğrettiği gibi anın*”⁴⁴ ayetiyle kazâyâ bırakılmaktan men edilmiş, namazların imkânlar dâhilinde vaktinde eda edilmek suretiyle kılınması emredilmiştir.⁴⁵

İmam Şâfiî’nin “nesih teorisi”ni tenkid edenlerin ortaya koyduğu bir başka delil, kıblenin tâyin edilmesi meselesidir. Kıblenin Beytül-Makdis’e doğru olması hükmünün Kur’ân’la mı Sünnetle mi tâyin olduğu hususu âlimler arasında ihtilafli olmakla beraber, bazı âlimler kıblenin Kur’ân ayetleriyle Beytül-Makdis’e doğru tâyin edildiğini iddia ederken, diğerleri bunun sünnet ile vâcib olduğu hususunda ısrar ederler. Vücûbiyetinin Sünnet ile olduğunu savunanlar –ki Âmidî, Râzi ve Gazzâlî⁴⁶ bunlardandır- “*Doğuda Allah’ındır batı da, nereye dönerseniz Allah’ın zâtı oradadır*”⁴⁷ ayeti ile tâyin edildiğini savunanların delillerinin sağlam olmadığını, ayette bir muhayyerliğin bulunduğu açık olduğunu söyleyerek bu iddiayı reddederler. Bu usulcüler savunularının

⁴¹ Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed Gazzâlî, *el-Mustasfâ (İslâm Hukukunda Deliller ve Yorum Metodolojisi)*, çev. Yunus Apaydın (Kayseri: Rey Yayıncılık, 1994), 1/186.

⁴² el-Mümtehine 60/10.

⁴³ Beroje, “İmam Şâfiî’nin Nesih Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirisi”, 1/67.

⁴⁴ el-Bakara 2/239.

⁴⁵ Gazzâlî, *el-Mustasfâ*, 1/187.

⁴⁶ Beroje, “İmam Şâfiî’nin Nesih Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirisi”, 1/68.

⁴⁷ el-Bakara 2/115.

tilaveti ve hükmü mensuh bir ayetle tâyin edilmiş olabileceği ihtimalini de kabul ettiklerini söyleyerek, Kur'ân'da kible tâyini konusunda bir ayetin olmadığına da altını çizerek.⁴⁸

3.2. ŞÂFİİ'YE GÖRE KUR'ÂN'IN SÜNNET'İ NESİHİ

Cumhur ulemânın İmam Şâfiî'nin nesih ile alakalı görüşüne yönelttikleri eleştiriler genel itibariyle bu cihettedir. Bu eleştirilere bakıldığında Sünnet'in mahiyetinin ne olduğu hususunun, eleştirilerin odak noktasını oluşturduğu görülmektedir. Kur'ân'ın ancak Kur'ân ile nesh edilebileceği görüşüne yapılan eleştiriler incelendiğinde Sünnet'in Kur'ân ile nesh edilebileceğini savunanların getirdiği deliller görünüşte iddialarının çok güçlü olduğunu göstermektedir. Çünkü Hudeybiye Antlaşmasına göre iade edilmesi gereken kadınların iadesinin Kur'ân ayetleri ile engellendiği, kiblenin tayini, salâtü'l-havf meselesi vâkî olmuş olaylardır. Bu görüş sahiplerinin Kitab'ın Sünnet'i neshi hususunda savunularını güçlendirmek için getirdikleri deliller bunlarla sınırlı değildir. Biz çalışmamızda âlim odaklı bir araştırma yapmadığımız ve her bir usulcünün Şâfiî'nin nazariyesini tenkitte farklı bir bakış açısına sahip olması hasebiyle ortak olan delillendirmeler üzerinden bir savunu gerçekleştireceğiz.

Usulcülerin hemen hepsinin İmam Şâfiî'nin Kur'ân ancak kendi dengi ile nesh edilir görüşüne tepki gösterdiği ve bu durumun aklen vâkî şer'ân câiz olduğu hususunda getirdikleri delillerden ilki olan Hudeybiye Antlaşmasına göre yeni Müslüman olmuş Kureyşli kadınların iade edilmemesi hususunda gelen ayet-i kerîme olduğunu belirtmiştik. Bu olay incelendiğinde ve yukarıda bildirdiğimiz neshin oluşma şartlarına baktığımızda ortada nâsih olan bir hükmün olmadığını görüyoruz. Zîrâ Hz. Peygamber'in (s.a.v.) verdiği iade kararı daha uygulanmadan Allahû Teâlâ tarafından düzeltilmiştir. Ortada yapılan bir anlaşmanın uygulanması gereken bir maddesi vardır. Ayrıca bu madde, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) hükmü değildir. Bu madde, Mekke müşrikler tarafından antlaşmaya konulmuş bir maddedir. Biz bu madde için Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir hükmü idi ve Allah tarafından nesh edildi dersek müşriklerin uygulanması için antlaşmaya koyduğu bu maddenin Allah'ın hükmü olduğunu kabul etmek zorunda kalırız ki bu görüş sahiplerine göre Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Sünnet'i ile Allah'ın hükmü arasında bir fark yoktur. Ayrıca daha yürürlüğe girmemiş bir hükümden nass olarak bahsedilemez. Bu olaydan Hz. Peygamber'in verdiği ve vereceği hükümlerinin Allah kontrolünde olduğu sonucu çıksa da onun tarafından yürürlüğe konmuş olan bir hükmün nesh edildiği sonucunun çıkarılması hiçte doğru bir düşünce değildir.⁴⁹

Yine aynı durum korku namazı hakkında nâzil olan ayetle de ilgilidir. Vâkıâ incelendiğinde ortada Sünnet ile verilmiş bir hüküm vardır ancak bu hüküm, belli bir süre yürürlükte kalmadan Şâri tarafından düzeltilmiştir. Burada hükmü henüz bilinmeyen, nevâzil tarzında bir durum söz konusudur. Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bu durumu namaz kılınmadığında kaza edilmesini gerektiren diğer durumlara kıyas yapması ve böyle bir uygulamaya gitmesi, daha sonra bilinmeyen bu durumun hükmünün bildirilmesi vukûu vardır. Bu uygulama Hudeybiye Antlaşması gereği iade edilmeye kalkışılan Müslüman esirlerin durumdan farksızdır. Burada Hz. Peygamber'in (sav) hevâsından konuşmadığı, bunların Allah'ın kontrolü altında olduğu, Allah'ın muradının ve onayının olmadığı hususların hemen düzeltildiğinin iki güzel örneğini görüyoruz.

Kible tâyini hususunda İmam Şâfiî, ilk kible yönünün Kitab ile sabit olduğunu savunmaktadır. Buna delil olarak da *"İnsanlardan bir kısım sefiyeler , 'Onları şimdiye kadar yöneldikleri kiblelerden vazgeçiren sebep nedir?' diyeceklerdir. De ki: 'Doğu da batı da Allah'ındır...'"*⁵⁰ ayetini getirmiştir.

⁴⁸ Beroje, "İmam Şâfiî'nin Nesih Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirisi", 1/69-70-71.

⁴⁹ Beroje, "İmam Şâfiî'nin Nesih Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirisi", 1/67.

⁵⁰ el-Bakara 2/142.

İmam Şâfiî'ye göre bu ayette Hz. Peygamber'in (s.a.v.) namaz kılariken yönünü nereye döndüğü delâleten sabittir. Çünkü ayette “*şimdiye kadar yöneldikleri*” ibaresinden Beytül-Haram'ın tayinine kadar yönelilen tek bir kiblenin var olduğu sonucu çıkmaktadır. “*Doğu da batı da Allah'ındır*” ibaresinde görülen muhayyerlik durumu olmuş olsaydı neden sadece Beytül-Makdis'e dönülmüş olsun ki?

“*Nereye dönerseniz Allah'ın zâtı oradadır*”⁵¹ ayeti ile kible yönü hususunda Mescid-i Haram'ın tâyini öncesinde Hz. Peygamber'in (s.a.v.) muhayyer olduğunu savunan karşıt görüş sahipleri, Şâfiî'nin getirdiği ayet ve “*Biz senin yüzünü göğe çevirip durduğunu elbette görüyoruz. İşte şimdi kesin olarak seni memnun olacağı kibleye döndürüyoruz*”⁵² ayetlerini görmezden gelmektedir. Hz. Peygamber (s.a.v.) kible konusunda muhayyer olsa idi neden memnun olacağı kibleye kendisi yönelmeyip de Allah'ın kendisini Mescid-i Haram'a yönlendirmesini beklesin ki? Görüldüğü gibi burada bahsi geçen naklî delillendirmelerin her birine Şâfiî cihetinden mantıklı savunular yapılabilmektedir.

Şâfiî'nin her delil kendi dengini nesh eder görüşünün muhalifleri naklî deliller dışında aklî deliller de serdederler. Meselâ Âmidî (öl. 631/1233) Kur'ân'ın Sünnet'i neshi hususunda her ikisinin de vahiy olduğunu söyleyerek delâleti kat'î olan Kitab'ın, delâleti zannî olan Sünnet'i nesh etmesinin câiz olduğunu kabul etmemenin akıl kârı olmadığını belirtir.⁵³ Aslında İmam Şâfiî ile karşıt görüş sahiplerinin ihtilafı Allah'ın Hz. Peygamber'in (s.a.v.) koyduğu bir hükmü kaldırma kudretinde olup olmaması hususunda değildir ki, ancak nedense bu durum böyle aksettirilmektedir. Şâfiî'yi Kur'ân ayetlerinin Sünnet'i nesh etme kudretinde olmadığı yönünde görüş beyan etmekle suçlayanlar, onun söylediğini ya tam anlamıyla anlamamış olanlardır ya da durumu bu şekilde aksettirmek savunularını kuvvetlendirmeleri için işlerine daha çok gelmektedir. Çünkü Şâfiî “her bir hüküm kendi dengi bir delille ancak nesh edilir” derken Kur'ân Sünnet'i nesh etme kudretine sahip değildir gibi bir anlayış içerisinde değildir. İmam Şâfiî'ye göre Kur'ân Sünnet'e muhalif olarak inmişse -bu mümkündür-, Hz. Peygamber'in (s.a.v.) ilk Sünnet'inin sonraki bir Sünnet'i ile nesh edildiğini bildiren yeni bir Sünnet'i bulunur ki insanlar neshin olduğundan haberdar olmuş olsun. Aksi takdirde Kur'ân-ı Kerîm'e muhalif gibi görünen bütün Sünnetler'in nesh edilmiş olduğu düşüncesi hâsıl olur.⁵⁴ İmam Şâfiî'nin bu endişesinin vukû bulduğuna ya da bulabileceğine dair derin bir araştırma yapma gereği de yoktur. Yani İmam'ın endişesi farazî bir endişe değildir. Nitekim geçmişin ve günümüz hadis inkârcılarının en büyük argümanı Sünnet'in Kur'ân'a muhalif oluşu ve Kur'ân'da Sünnet'teki hükmün bulunmayışıdır. İmam Şâfiî'nin Sünnet'in korunması adına serdettiği bu orijinal görüşünün kendisine yüklenilen bu misyonu yerine getirip getirmediği ise detaylı bir çalışma sonucunda açığa çıkarılacak bir durumdur. Yani İmam'ın teorisine göre Kitab ile nesh edilmiş gibi görünen bütün Sünnetler'in, kendisini nesh eden yeni bir Sünnet'in varlığına binaen mi olduğu araştırılarak, Sünnet'in Sünnet'i neshi şekline dönüşüp dönüşmediği detaylı bir araştırmayı gerektirmektedir.

3.3. SÜNNET'İN KUR'ÂN'I NESHİ AKLEN CÂİZ ŞER'ÂN VÂKİDİR

Şâfiî'nin Sünnet'in Kur'ân'ı nesh edemeyeceği görüşü de usul çevrelerince reddedilmiştir. Ebû Hanîfe, İmam Mâlik gibi mezhep imamları Sünnet'in de vahiy mahsulü olduğunu kabul ettikleri için mütevâtir ve meşhur seviyede olan bir Sünnet'in Kur'ân ayetini nesh edeceği görüşünü savunmuşlardır.⁵⁵ Aynı şekilde Şirâzî (öl. 450/1058) dışında mütekellim usulcüler de Şâfiî'nin bu

⁵¹ el-Bakara 2/115.

⁵² el-Bakara 2/144.

⁵³ Bakkal, “İmam Şâfiî'de Nesh Anlayışı”, 128.

⁵⁴ eş-Şâfiî, *er-Risâle*, 68.

⁵⁵ Fahreddin Atar, *Fıkıh Usulü*, (İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları 2016), 325.

görüşünün aklen ve şer'ân reddedildiğini belirterek bu tür bir neshin vâkî ve câiz olduğunu ispat cihetine gitmişlerdir.

Bu görüş savunucularına göre Kur'ân, Allah kelâmı olduğu kadar Sünnet de Allah kelâmıdır. Biri Allah'ın metlûv olan, diğeri gayr-ı metlûv olan kelimadır. Dolayısıyla Allahû Teâlâ ayette geçtiği şekliyle bir hükmü daha hayırlısıyla değiştiririz dediğinde buradaki kastı ayetle değiştirme olduğu gibi, Sünnet'le değiştirme şeklinde de olabilir. Bir ayet, Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından değiştirildiğinde ayeti kendi hevasıyla değiştirdiği söylenemez. Çünkü onun sünneti hem vahyin kontrolünde hem de vahiy ile aynı seviyede olan gayr-ı metlûv bir Allah kelâmıdır. Burada nâsîh yine Allah'tır ve neshi Nebî'sinin diliyle gerçekleştirmiştir.⁵⁶

İmam Şâfiî'yi eleştirenler, nasıl ki Kitab'ın Sünnet'i nesh etmesi mümkünse Sünnet'in Kitab'ı neshi de muhal değildir derler. Bu iddialarını “Biz bir ayetin hükmünü yürürlükten kaldırır veya onu unutturursak, mutlaka daha iyisini veya benzerini getiririz. Bilmez misin Allah her şeye kâdirdir”⁵⁷ ayeti ile delillendirirler. Onlara göre bu ayette daha iyisini veya benzerini getirmeden kastın Kur'ân'dan daha iyisini getiririz şeklinde anlaşılmasını sağlayacak bir kayıt yoktur. Neshin vâkî olması hem Kur'ân, hem de Sünnet ile ihtilafsız sabit olduğuna göre ve Sünnet de tıpkı Kitab gibi Allah kelâmı olduğuna göre, Kur'ân'ın Sünnet ile nesh edilmesine engel teşkil edecek ne olabilir ki? Bir hüküm ayet ile de sünnet ile de nesh edilse gerçek nâsîh Allah'tır. Bunun dışında Sünnet'in Kur'ân'ı tahsisi mümkün olduğu halde, neshi neden mümkün olmasın ki gibi bir soru da yöneltilir.⁵⁸

Bu görüş sahipleri Sünnet'in Kur'ân'ı neshi ile alakalı bazı hükümleri delil olarak sunarlar. Bunlardan ilki “Birinize ölüm yaklaştığında eğer geriye mal bırakıyorsa, anasına, babasına ve akrabasına uygun bir vasiyette bulunması, sakınanlara bir borç olmak üzere yazıldı”⁵⁹ ayeti ve “İçinizden vefat edipte geride eşler bırakanlar, bir yıla kadar evlerinden çıkarılmaksızın eşlerinin geçimliliğini vasiyet etsinler”⁶⁰ ayeti ile ana, baba ve eşe vasiyeti farz kılan ayetin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) “Allah her hak sahibine hakkını vermiştir, öyleyse varise vasiyet yoktur” hadîs-i şerifi ile nesh edildiğidir. Bir diğer örnek ise “...o kadınları ölüm alıp götürünceye kadar yahut Allah onlara bir yol açıncaya kadar evlerde tutun”⁶¹ ayetinde zâni kadınlar hakkında verilen ev hapsinde tutulması hükmünün “Allah o kadınlar için bir çözüm getirdi; bekâr erkek bekâr kadın ile zina ederse yüz celd (sopa) ve bir yıl sürgün; dul dul ile zina ederse yüz celd ve recm” hadisi ile nesh edildiğidir.⁶²

Görüldüğü gibi verilen örneklerde Kur'ân nasslarının Sünnet nassları ile mensuh olduğu bârizdir. Sünnet Allah kelimadır ve Kur'ân'ı nesh etmesi ile Peygamber'in (s.a.v.), Allah'ın buyruklarını kendi iradesiyle kaldırdığı düşünülmemelidir. Nâsîh olan Allah'tır. Fakat bu neshi Nebî'sinin (s.a.v.) eliyle gerçekleştirmeyi murad etmiştir.

3.4. ŞÂFİÎ'YE GÖRE SÜNNET'İN KUR'ÂN'I NESHİ

Bu ihtilafli düşüncülerin temelindeki sebeplerden en önemlisinin İmam Şâfiî ve muhaliflerinin Sünnet'e yüklemiş oldukları misyon olduğunu daha önce belirtmiştik. İmam'a göre Sünnet, Allah kontrolünde ve vahiy kaynaklı, Nebî'sine (s.a.v.) ait söz ve fiiller olsa da birebir Allah kelâmı değildir. Sünnet bir beşerden sadır olmuştur. Bu beşeri diğerlerinden ayıran ise ona yüklenen

⁵⁶ Beroje, “İmam Şâfiî'nin Nesih Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirisi”, 1/69-70-71.

⁵⁷ el-Bakara 2/106.

⁵⁸ Beroje, “İmam Şâfiî'nin Nesih Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirisi”, 1/72.

⁵⁹ el-Bakara 2/180.

⁶⁰ el-Bakara 2/240.

⁶¹ en-Nisâ 2/15.

⁶² Gazzâlî, el-Mustasfâ, 1/187.

misyon gereği sözlerinin Allah'ın muradını yansıtır oluşudur. Bir peygamberin Allah'ın muradına uygun olmayan bir söz söylemesi bir fiil işlemesi mümkün değildir.

Şâfiî'nin her hüküm kendi dengi ile nesh edilir teorisinin aksi olan Sünnet'in Kitab'ı nesh edebilmesi teorisi beraberinde bir takım problemler getirmektedir. Bu teorisinin kabulü halinde hangi derecedeki Sünnet'in Kur'ân ayetlerini nesh edebilme yetkisine sahip olabileceği sorunu ortaya çıkmaktadır. Bilindiği üzere İmam Şâfiî haber-i vâhidi bazı şartları sağladığı takdirde kuvvetli bir delil olarak görmektedir. Kökene inildiğinde Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminde bir Sünnet'in mütevatir mi, meşhur mu ya da ahad haber mi olduğu hususunda fark yoktur. Çünkü Hepsî aynı seviyededir. Bir Sünnet'in Hz. Peygamber (s.a.v.) döneminden günümüze kadar tek tarikle gelmesi, Sünnet sahih ise, onun değerinden bir şey eksiltmez. Söz konusu neshin Peygamber (s.a.v.) zamanı dışında vukû bulmayacağı sabit olduğuna göre, ahad haber ile Kur'ân'ın nesh edildiğini söylemek gayet tabii bir durum olsa gerektir. Çünkü belirttiğimiz üzere Sünnet sahih olduğunda bunun kaç tarikle gelmiş olmasının ne manası vardır ki? Hz. Peygamber (s.a.v.) zamanında Sünnet'in derecesi hususu var mıdır? Eğer Sünnet'in Kur'ân'ı neshi kabul edilecek olursa ahad bir haber ile Kur'ân'ın neshinin kabul edilmesi de gerekmektedir. Ne var ki bu iddia sahipleri Kur'ân'ın Sünnet ile neshinin ancak mütevatir ve meşhur seviyedeki bir Sünnet ile olabileceğini belirtmektedirler -İmam Âzam ve İmam Mâlik bunlardandır-.⁶³ Kanaatimizce bu husus iyice araştırılması gereken bir durumdur.

Şâfiî'nin Sünnet'in Kur'ân'ı nesh edemeyeceğine dair görüşünün en büyük destekçisi olan Şîrâzî (öl. 476/1083) muhalif tarafın delil olarak sunduğu Bakara Suresi 106. ayet hakkında şu yorumları yapar: Ayette Allah-u Teâlâ ayetin mislini getirme işini açıkça kendisine izafe etmektedir. Bunun en önemli kanıtı ayetin sonundaki "*Bilmez misin Allah her şeye kâdir*" lafzıdır. Allah, neshin izâfesini Peygamberi (s.a.v.) ile birlikte kendine yapmış olsaydı, ayetini insan kudretinin dışında olan, Kur'ân'ı inzal işinin hatırlatıldığı bu lafız ile bitirir miydi? Dahası Kur'ân, icâz yönüyle, tilaveti yönüyle ve okurken sevap kazanılması yönüyle de Sünnet'ten farklıdır. Bunlara rağmen Kur'ân ve Sünnet birebir aynı kuvvette iki delildir denilebilir mi?⁶⁴

Elbette Hz. Peygamber'in (s.a.v.) Sünnet'i-Seniyyesi Allah'ın muradını ve buyruklarını yansıtmaktadır. Ancak her fırsatta ümmetine kendileri gibi bir beşer olduğunu hatırlatan Nebî'nin (s.a.v.) sözlerini ayet olarak görmek ve aynı muameleye tâbiî tutmak hem mantıkî hem de itikâdî pek çok problemi beraberinde getirmektedir. Bu hususu biraz daha açacak olursak; bilindiği üzere İmam Şâfiî'ye nesih konusunda eleştiri oklarını çeviren ve bu mevzuda görüş beyan edenlerin çoğunluğunu kelamcı usulcüler oluşturmaktadır ve kelamcıların İmam'ı eleştirirken getirdiği delillerin özünü Kur'ân-Sünnet eşitliği oluşturmaktadır. Biz Kitab ve Sünnet'i arada hiçbir fark yokmuşçasına ikisinin de yüzde yüz Allah kelamı olduğunu kabul edersek herhangi bir Sünnet'i reddeden herkesi kâfir ilan etmek zorunda kalmaz mıyız? Çünkü Allah kelamının reddi, küfrü gerektirir. Mademki Sünnet yüzde yüz Allah kelamıdır, o zaman tek bir Sünnet'i reddeden küfre düşmüş, kâfir olmuş olur. Kaldı ki mütevatir Sünnet dışında diğer bütün Sünnet çeşitleri delalet yönüyle de sübut yönüyle de kat'îyet ifade etmez ve inkârı küfre düşürmez.⁶⁵

Ayrıca İmam Şâfiî, Sünnet'i asıl beyan olan Kur'ân'ın beyanı olarak kabul ettiği için Sünnet'i, asıl olan Kur'ân'a tâbiî bir fer olarak görür.⁶⁶ Tâbi olan birinin uymakla mükellef bulunduğu şeye muhalif olması söz konusu olamaz ve Allah'ın hükmüne dayanarak, O'nun muradını açıklamaya memur kılınmış Peygamber'in (s.a.v.) sözünün asıl ile neshi rollerin değişmesi yani Allah'ın

⁶³ Atar, *Fıkıh Usulü*, 325.

⁶⁴ Beroje, "İmam Şâfiî'nin Nesih Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirisi", 1/74.

⁶⁵ Atar, *Fıkıh Usulü*, 66-67.

⁶⁶ eş-Şâfiî, *er-Risâle*, 1/11.

İMAM ŞÂFİİ'NİN NESİH ANLAYIŞINA YÖNELİK ELEŞTİRİLERİN USUL İLMİ AÇISINDAN ANALİZİ

Nebî'sinin sözünü beyanı manasına gelir ki bu durum muhaldir.⁶⁷ Çünkü mutlak şârî Allah'tır. Tâbiî olan Peygamberidir (s.a.v.). Beyan edicinin Allah olduğunu söylersek me'zun olan şârîye mutlak olanın tâbiyetini kabul etmek zorunda kalırız.

Şâfiî'ye göre Allah bazı ayetleri mücmel olarak bıraktı ki Peygamber'i (s.a.v.) onu beyân etsin yani muradını kullarına açıklasın. Mesela “*Mirasçıya vasiyet yoktur*” hadis-i şerifi ile “*İçinizden vefat edip de geride eşler bırakanlar, bir yıla kadar evlerinden çıkarılmaksızın eşlerinin geçimliğini vasiyet etsinler*”⁶⁸, “*Birinize ölüm yaklaştığında, eğer geriye mal bırakıyorsa anasına, babasına ve akrabasına uygun bir vasiyette bulunması, sakınanlara bir borç olmak üzere yazıldı*”⁶⁹ ayetlerinin nesh edildiği görülse de burada nesihten değil beyandan söz edilir. Nitekim vasiyetin farz olduğunu bildiren ayetlerin miras ayetleriyle nesh edildiği Hz. Peygamber (s.a.v.) tarafından bizzat bildirilmiş olup, bu durum Şâfiî'ye muhalif görüş beyan eden Gazzâlî tarafından da kabul edilmiştir.⁷⁰

Üzerinde durulması gereken diğer bir husus daha vardır ki o da Allah-u Teâlâ kendi hükmünü neden Peygamber'nin (s.a.v.) eliyle değiştirme cihetine gitmiş olmasıdır. Her ne kadar muhaliflerce bu durumda Peygamber'in (s.a.v.) Sünnet'i ile neshin vürudu gerçekleşmiş olsa da asıl nâsihin Allah olduğu şeklinde belirtilmişse de, bu durum din düşmanlarına nasıl izahı edilebilir. Yani Kelâm-ı Kadîm'in Kelâm-ı Muhdes' le, aslın fer'le neshinin izahı nasıl yapılabilecektir, bu câiz midir? Şâfiî'ye “nesih teorisi”nde muhalefet edenlerin serdettiği bir başka soru da “Sünnet'in Kitab'ı tahsîsi câiz olduğu halde neshi neden caiz olmasın” şeklindedir. Bu soruya Şâfiî ile aynı fikirde olan Şirâzî şu yanıtı verir: “Kıyasla tahsis caiz olduğu halde kıyasla neshin olmayacağı icmâ ile sabittir, ayrıca tahsîs, bir hükmün beyânı ile diğer bir kısmının düşürülmesi iken, nesh, o hükmün tamamen ilgasıdır. Hem tahsisin haber-i vâhid ile olması mümkün iken neshin haber-i vâhid ile olması imkân dâhilinde değildir. Bu sebeplerden üstün olan Kur'ân'ın ondan aşağı seviyede olan Sünnet ile neshi câiz değildir” der.⁷¹

İmam Şâfiî'ye muhalif usulcülerin getirdiği deliller arasında zikrettiğimiz ve Gazzâlî'nin Mustafâ'sından aldığımız zâni kadınlara ev hapsi uygulanması hükmünün Peygamber'in (s.a.v.) bekârlara yüz celde ve bir yıl sürgün cezası, muhsan olanlara yüz celde ve recm cezası hükmü ile nesh edildiği hususunda ise şöyle bir savunuyu yapılabilir. Ev hapsi cezasının, yüz celde cezası ile neshinin “*Zîna eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun*”⁷² ayetiyle olduğu konusunda kimsenin itirazı olamaz çünkü ayet gayet açıktır. Muhsan olanlara yüz celde ve recm cezası hükmünün ise tilaveti mensuh varlığı ve uygulanışı hususunda ümmetin icmasının sabit olduğu bir ayetle nesh edildiğini belirtmek gerekir. Sünnette belirtilen bekâr-muhsan ayrımı mevzusunda ise bir nesihten bahsetmek mümkün değildir. Burada Hz. Peygamber'in (s.a.v.) bir ayeti beyanından ya da tahsisinden söz etmek daha uygun olsa gerektir.

Görüldüğü üzere hem Kur'ân'ın Sünnet'i hem de Sünnet'in Kur'ân'ı neshi hususunda Şâfiî münekkidlerce ortaya atılan ve bizim tenkidlerin ortak noktaları olarak serdettiğimiz her bir delile İmam Şâfiî cihetinden mantıklı açıklamalar bulunmak mümkündür. Son dönemlerde İmam'ın nesih hakkındaki görüşleri pek çok âlim nezdinde önem ihraz etmiş olup, Hudâri Beg, Mustafa Zeyd, Ebû Zehra gibi çağdaş âlimlerce delili daha kuvvetli görüş olarak savunulmaktadır.⁷³

⁶⁷ eş-Şâfiî, *er-Risâle*, 1/67.

⁶⁸ el-Bakara 240.

⁶⁹ el-Bakara 180.

⁷⁰ Gazzâlî, *el-Mustafâ*, 1/187.

⁷¹ Beroje, “İmam Şâfiî'nin Nesih Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirisi”, 1/76.

⁷² Nûr 24/2.

⁷³ Beroje, “İmam Şâfiî'nin Nesih Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirisi”, 1/78-79.

SONUÇ

Elimize ulaşan ilk Usul-ü fıkıh eserinin müellifi İmam Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, günümüzde bile varlığı ve yokluğu hususunda üzerine ciddi tartışmaların yapıldığı “nesh” kavramının, cumhur cihetindeki “şer’î bir hükmün daha sonra gelen şer’î bir delille kaldırılması” mefhumuna kavuşmasını sağlayan ilk âlim olarak kabul edilir. İmamın yaptığı bu tanım cumhur ulema tarafından kabul görse de “nesh” kavramına yüklediği misyon hemen hemen bütün usûl-ü fıkıhçılar tarafından tenkid edilir. Hatta kuruculuğu kendisine nispet edilen Şâfiî mezhebi müntesibi usulcüler, İmam Şâfiî’nin “nesih teorisi”nin ilk sıradaki münekkidleridir. Kur’ân’ın Kur’ân ile Sünnet’in Sünnet ile neshi hususunda hemfikir olan usulcülerin İmam’ın “her hüküm ancak kendi dengi bir delil ile yani Kitab, Kitab ile Sünnet, Sünnet ile nesh edilebilir” görüşüne karşı, her iki delilinde birbirini neshinin aklen vâkî şer’ân câiz olduğu görüşü tartışmaların genel çerçevesini oluşturmaktadır.

Öncelikle şunun belirtilmesi gerekir ki karşıt görüş sahipleri ile İmam Şâfiî’nin Sünnet tasavvuru birbirinden farklıdır. İmam’a göre Sünnet kavramı Kur’ân’da birçok yerde zikredilen Kitab ve Hikmet ikilisinden Hikmet kavramını karşılamaktadır. Sünnet, Allah kelâmı olup Kur’ân ayetleri ile aralarında nüans farkı vardır. Peygamber (s.a.v.) kendi hevasından konuşmaz. Bu durum, “*Kişisel arzularına göre de konuşmamaktadır*” ayetiyle sabittir. Peygamber’in (s.a.v.) Sünnet’i de vahiy mahsülüdür. Ancak Kur’ân ayetleri hem lafziyla, hem manasıyla sırf Allah kelâmıdır. Sünnet ise, Allah’ın kontrolünde, beşer olan, kendi muradını beyan edici olarak memur kıldığı Nebî’sinin (s.a.v.) sözüdür. İmam Şâfiî’ye muhalif olanlara göre Sünnet, Allah’ın Kur’ân dışındaki vahyidir ve Kur’ân ile eşdeğerdir. Bu nedenle her iki nassî delilin birbirlerini nesh etmesi aklen mümkün olduğu gibi şer’ân da vukû bulmuştur. Mesela kıblenin tayini meselesi Kur’ân’ın Sünnet’i neshine, mirasçığa vasiyetin olmaması hükmü, Sünnet’in Kur’ân’ı neshine birer örnektir. Nesih konusunda Şâfiî’den farklı düşünenlerin serdettiği bu gibi delillere ilk kıblenin de Allah tarafın tayin edildiği yönünde, varise vasiyetin olmaması hükmünün miras ayetleriyle nesh edildiği şeklinde mantıkî açıklamalar yapılabilirken, muhalifleri cihetinden İmam’ın nazariyesini reddetmekle açığa çıkan sorunlara cevap verilememiştir. Asırlardır İslâmî ilimlerin sorunsal haline gelmiş Sünnet’in Kur’ân’a arz edilip uymayanlarının reddedilmesi meselesi İmam Şâfiî’nin “nesih teorisi”nin en önemli savunusu niteliğindedir. Zîra Şâfiî’ye göre biz Kur’ân’ın Sünnet ile nesh edildiğini kabul edersek görünürde Kur’ân ile tearruz halinde olan bütün Sünnetler’in mevcudiyeti tehlikeye girmektedir. İmam’ın nazariyesinde belirttiği gibi görünürde Kur’ân’ın Sünnet’i nesh ettiği durumlarda Hz. Peygamber (s.a.v.) yeni bir Sünnet ortaya koyup bunu insanlara bildirip bir nevî belgelemezse yani Sünnet’in Sünnet’i nesh ettiği görüntüsüne kavuşturamazsa ümmetin hükümlerden hangisinin nâsîh hangisinin mensuh olduğunu bilmelerine imkân yoktur. Açığa çıkan sorunlardan bir diğeri ise, Kur’ân’ın Sünnet’i neshinin kabul edildiği takdirde İmam Şâfiî’nin er-Risâle’sindeki beyan teorisini tamamen reddedilmesi gerektiği mevzuudur. Çünkü ona göre Sünnet, Kur’ân’ın beyanıdır ve bu neviden bir neshin kabulü, Sünnet’in beyan misyonunun Kur’ân’a yüklenmesi gibi bir problemi ortaya çıkarmaktadır. Sünnet’i beyan misyonu Kur’ân’a yüklendiğinde ise “Kur’ân Sünnet’in beyan edicisidir” gibi aklın pek de kabul etmeyeceği bir durum ortaya çıkmış olmaktadır. Çünkü bu durumda Mutlak Şâri olan Allah, Me’zun Şâri olan Resûlünün hükümlerini ve muradını açıklamaya memur kılınmış gibi bir durumda olmaktadır. Şâfiî nazariyesinin reddi halinde ortaya çıkan bir diğer problem de Kur’ân ve Sünnet’in aynı derecede iki delil olarak kabul edildiği takdirde, Sünnet’i inkâr edenin küfre düşüp düşmemesi meselesidir. Şâfiî’nin “nesih teorisini” eleştirenlerin çoğu kelamcı usulcülerdir ve onlar nezdinde tevatür derecesindeki bir Sünnet’in inkârı dışında meşhur ve ahad derecedeki bir Sünnet’i inkâr

İMAM ŞÂFİİ’NİN NESİH ANLAYIŞINA YÖNELİK ELEŞTİRİLERİN USUL İLMİ AÇISINDAN ANALİZİ

kişiyi küfre düşürmemektedir. Dolayısıyla Sünnet = Kur’ân’dır düşüncesi mütekellim usulcülerin kendi görüşleri ile çelişki barındırmaktadır. Bu mevzuda söylenecek bir söz daha vardır ki, neshin vukûu Hz. Peygamber (s.a.v) zamanı ile sınırlıdır. Hz. Peygamber’in (s.a.v.) zamanında da günümüzdeki Sünnet kademeleri yoktur. Yani ahad olarak derecelendirilen bir Sünnet ile Kur’ân’ı neshin iddia edilmesi gayet tabii bir durum olarak karşılanmalıdır. Sünnet sahih ise onun tek tarikile gelmesi değerini azaltmaz. Ahad haberle bir ayetin nesh edildiği iddiasına mantıklı bir yanıt verilemeyeceği gibi, bu iddiaya mantıklı bir cevap verme çabası, elimizde olan Sünnetlerin çoğunluğunu teşkil eden ve hükümlerin çoğunluğunun kaynağı olan ahad derecedeki Peygamber (s.a.v.) kelimelerinin itibarsızlaştırılması tehlikesini doğurmaktadır.

Görüldüğü gibi İmam Şâfiî’nin “nesh teorisi”ne yöneltilen tenkid ve reddiyelerin her birine bir açıklama yapılabildiği halde Şâfiî’nin nazariyesinin reddi durumunda ortaya çıkan ve yukarıda bahsi geçen bu problemler münekkidlere cevap beklemektedir.

KAYNAKÇA

- Atar, Fahrettin. Fıkıh Usulü. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 12. Basım, 2016.
- Bakkal, Ali. “İmam Şâfiî’de Nesih Anlayışı”. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 4 (1997), 109-132.
- Bayraktutar, Muammer. “İmam Şâfiî’nin Hadisleri Anlama ve Yorumlama Yöntemi”. Gelenekselci Ve Modernist Paradigmalar Kıskaçında İmam Şâfiî. ed. M. Mahfuz Söylemez. 1/109-138. Ankara: Araştırma Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Beroje, Sahip. “Gazzâlî’nin Nesh Meselesinde İmam Şâfiî’ye Muhalefeti”. 900. Vefat Yılında İmam Gazzâlî. 1/187-290. İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1. Basım, 2012.
- Beroje, Sahip. “İmam Şâfiî’nin Nesih Anlayışı ve İlk Şâfiî Usulcülerin Buna Yönelik Eleştirileri”. Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 9/1 (2007), 53-82.
- Çapak, İbrahim. “İmam Şâfiî ve Mantık”. Gelenekselci ve Modernist Paradigmalar Kıskaçında İmam Şâfiî. ed. M. Mahfuz Söylemez. 1/417-432. Ankara: Araştırma Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Çetin, Abdurrahman. “Nesih”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Efendioğlu, Mehmet. “Nesih”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Erkol, Ahmet. “Şâfiî’nin Kelam Karşıtlığı ve Nedenleri Üzerine”. Uluslararası İmam Şâfiî Sempozyumu. ed. Mehmet Bilen. 1/366-377. İstanbul: Pak Ajans Yayıncılık, 1. Basım, 2012.
- eş-Şâfiî, Muhammed b. İdris. er-Risâle. çev. Abdulkadir Şener - İbrahim Çalışkan. 1. Cilt. Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 5. Basım, 2017.
- ez-Zenki, Salih Kadir Kerim. “İmam Şâfiî ve Anlam Üretmedeki Okuma Stratejisi”. Gelenekselci Ve Modernist Paradigmalar Kıskaçında İmam Şâfiî. ed. M. Mahfuz Söylemez. 1/63-88. Ankara: Araştırma Yayınları, 1. Basım, 2014.
- Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed. el-Mustasfâ (İslâm Hukukunda Deliller Ve Yorum Metodolojisi). çev. Yunus Apaydın. 1. Cilt. Kayseri: Rey Yayıncılık, 1. Basım, 1994.
- Hasan, Ahmad. “Nesh Teorisi”. çev. Mehmet Paçacı, İslâmî Araştırmalar, 1/3 (Ocak 1987), 105-109.
- Keleş, Ahmed. “İmam Şâfiî’nin Fıkıh Usulünde Sünnet Vahiy İlişkisi”. Eskiyeni 37 (Kış 2018), 35-56.
- Kırbaçoğlu, Mehmet Hayri. “Şâfiî Arkeolojisinde Son Gelişmeler”. Uluslararası İmam Şâfiî Sempozyumu. ed. Mehmet Bilen. 1/51-64. İstanbul: Pak Ajans Yayıncılık, 1. Basım, 2012.
- Koca, Ferhat. “Nesih”. Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Kur’an Yolu: Türkçe Meâl ve Tefsir, çev. Hayreddin Karaman vd. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 5. Basım, 2014.
- Öztürk, Mustafa. “Tefsir Tarihinde Özgünlüğün Adı: Ebû Müslim el-İsfahânî”. İslâmiyat 6/2 (2003), 123-140.
- Pala, Ali İhsan. “İmam Şâfiî’nin Yasak Yorumu”. Uluslararası İmam Şâfiî Sempozyumu. ed. Mehmet Bilen. 1/880-916. İstanbul: Pak Ajans Yayıncılık, 1. Basım, 2012.

İMAM ŞÂFİ'İN NESİH ANLAYIŞINA YÖNELİK ELEŞTİRİLERİN USUL İLMİ AÇISINDAN
ANALİZİ

Zengin, Ali Galip. "Kur'ân'da 'Nesh Problemine' Eleştirel Bir Yaklaşım". İslâmi Araştırmalar Dergisi
14/1 (2001), 49-67.

İLÂHİYAT
4/2020

